

NEMIS TILINI RIVOJLANISHIGA LOTIN TILINI TA'SIRI.

Fayzullayev Farxod Ubaydullayevich

Samarqand davlat tibbiyot universiteti stajyor -assistenti

Аннотация: Ushbu maqolada nemis tilining zamonaviy lug'atini shakllantirishga lotin tilining ta'siri tahlil qilinadi. Maqolada ikki ming yildan ortiq vaqtni qamrab olgan davr ko'rib chiqiladi. Tadqiqot ob'ekti - lotin tili ta'sirida shakllangan nemis leksemalari bu ishning maqsadi - lotin tilining nemis tiliga ta'sirining asosiy tarixiy bosqichlarini aniqlash; Ishning dolzarbligi tilshunoslik bo'yicha rus tilini o'rganishda etarlicha yoritilgan mavzularning o'ziga xosligidadir.

Ключевые слова: Kalit so'zlar: lotin; nemis; lug'at; davr; bosqich; ta'sir qilish.

Ba'zi tillarda lotin tilining ta'siri boshqalarga qaraganda aniqroq ko'rinadi. Misol uchun, lotin tili tufayli italyan, frantsuz, ispan va portugal tillari lotin lug'atining 80% dan ortig'ini taqsimlaydi. Shu nuqtai nazardan, german guruhining tillarini ajratib ko'rsatish kerak, ya'ni nemis tili, chunki u erda lotin tilining ta'siri biroz boshqacha tarzda namoyon bo'ladi. Ushbu ishning maqsadi nega lotin tilining nemis tiliga lingvistik ta'siri nemis guruhining boshqa tillariga ta'siridan farq qilishini tushuntirishdir.

Lotin tilining nemis tilining lug'atiga ta'siri shubhasizdir, buni nemis tili lug'atining taniqli tadqiqotchisi Yakob Grimm ta'kidlagan. Shunday qilib, u 1848 yilda o'zining "Nemis tili tarixi" asarida til tarixini o'rganish uchun boshqa xalqlar bilan tarixiy aloqalarni o'rganish muhimligini ta'kidlagan, bu esa o'z navbatida xalq tarixini sharhlashga yordam beradi.

Vazifani soddalashtirish uchun biz uchta asosiy tarixiy davrni ajratib ko'rsatishimiz mumkin, bu davrda paydo bo'lgan nemis tili lotin tilidan ta'sirlangan:

Antik davr (protogerman yoki qadimgi nemislar tili). Nemislar va rimliklar o'rtasida ko'p asrlik savdo, harbiy va madaniy aloqalarning mavjudligi lotin tilidan nemis tiliga juda ko'p miqdordagi o'zlashtirishlar kirib kelishiga yordam berdi. Qadimgi davrdan 600 dan ortiq o'zlashtirilgan so'zlar ma'lum. Rimliklar rivojlanishning yuqori bosqichida bo'lganligi sababli, nemislar o'z nomlari bilan birga yangi tushunchalarni ham o'zlashtirdilar.

Qishloq xo'jaligi sohasida ayniqsa ko'p:

Vinum	Wein – vino
Caulis	Kohl – karam
Cucurbita	Kurbis – qovoq

Savdo munosabatlarning rivojlanishi bilan bir qatorda nemis tiliga lotincha so'zlarning keng kirib borishining yana bir yaqqol sababi etnik aralashish jarayonining yaqqol ko'zga tashlanishi edi. Millatlararo aloqalar rimliklarning iqtisodiy faoliyatidan yangi tushunchalar va ular bilan birga yangi so'zlarning o'tishiga yordam berdi. Asosan, bular qishloq xo'jaligi qurollari, madaniy o'simliklar, mudofaa inshootlari, uy-ro'zg'or buyumlari nomlari, shuningdek, savdo va qurilish sohasidagi ba'zi tushunchalardir.

Piscis	Fisch – baliq
Caseus	Käse – pishloq
Tēgula	Ziegel – g'isht, kafel
Picem	Pech – qatron
Coquina	Küche – oshxona

Fenestra	Fenster – deraza
Cista	Kiste – sandiq
Tap(p)etum	Teppich –gilam

Birinchi to'lqinning yuqoridagi barcha o'zlashtirishlari nemis va bir qator german tillarining fonetik me'yorlariga to'g'ri keladi. Buning sababi og'zaki, to'g'ridan-to'g'ri oddiy, og'zaki lotin tilidan qarz olish bo'lib, bu asosiy ma'no yoki shakldan - assimilyatsiya hodisasidan chetga chiqish uchun ko'proq imkoniyatlar beradi. Buni Jeykob Grimmning "Nemis tili tarixi" asarida qayd etilgan.

O'rta yosh. O'zlashtirishning ikkinchi to'lqini bilvosita yozma ravishda amalga oshirildi. Bunga 8—11-asrlarda xristianlikning tarqalishi ham ta'sir ko'rsatdi. Bu ba'zi diniy tushunchalarni o'z ichiga oladi:

Clastrum	Kloster - monastir
Cap(p)ella	Kapelle - cherkov
Crux	Kreuz - xoch

Franklar va anglo-sakson missionerlari davlat boshqaruvi bilan bog'liq ba'zi tushunchalarni kiritdilar:

Census	Zins –foiz
Scribere	schreiben – yozmoq
Par(a)veredus	Pferd –ot

Monastirlar va maktablarda yozuvning tarqalishi bilan quyidagi tushunchalar paydo bo'ldi:

schola	Schule – maktab
tinctum	Tinte – siyoh
tabula	Tafel – doska

Monastirlarda bog'dorchilik va gulchilikning rivojlanishi nemis tilini quyidagi so'zlar bilan boyitdi.

Lilia	Lilie – nilufar
Rosa	Rose – atirgul
Petrosilium	Petersilie – maydanoz

Shuningdek, o'zlashtirishning ikkinchi to'lqinida fe'llar va sifatlar mavjudligiga e'tibor bering:

Sobrius	sauber – toza
Spendere	spenden – qurbon qilish
Praedicare	predigen- dars berish, o'rgatis

Misollardan ko'rinib turibdiki, qarz olishning birinchi to'lqini, ikkinchi to'lqindan farqli o'laroq, faqat atrofda qo'ng'ir bo'lgan yangi ob'ektlari va hodisalari nomlari uchun otlardir.

Uyg'onish va gumanizm dunyoqarashni qayta yo'naltirdi va fan, san'at, adabiyot, ta'lim, musiqa va rassomchilikning gullab-yashnashi bilan ajralib turdi. Natijada, nemis tili inson faoliyatining ushbu sohalariga tegishli lotin tilidan olingan qarzlar bilan boyidi.

Ulardan ba'zilarini ko'raylik:

Text – matn	Examen – ekzamen
Logik – mantiq	Fakultät – fakultet
Philosophie – filozofiya	Gymnasium – gimnaziya
Astronomie – astronomiya	Doktor– doktor
Komet – kometa	Rektor – rektor
Medizin – tibbiyot	Professor – professor
Akademie – akademiya	Student – talaba
Auditorium – auditoriya	Melodie – ohang

Shunday qilib, nemis tilining leksik boyligi lotin tilidan ko'plab o'zlashtirilganlar bilan bog'liq. Nemis tilida

lotin tilidagi o'zlashtirishlardan foydalanishni o'rta asrlarda kuzatish mumkin. Bugungi kunda bu so'zlar inson faoliyatining deyarli barcha sohalarida ishlaydi va ko'pincha kundalik hayotda uchraydi. Ba'zan hatto ba'zi so'zlarning lotincha kelib chiqishini tasavvur qilish qiyin. To'liq assimilyatsiya paytida bu leksik birliklar o'zlarining asl xususiyatlarini yo'qotdilar, nemis tilining me'yorlariga bo'ysundilar va endi ona nemis tili sifatida qabul qilinadi.

Biroq, ularning foizi roman tillari kabi yuqori emas. Buning sababi tarixdagi ikkita muhim lahza bo'lishi mumkin:

1. Qadimgi Germaniya (uning g'arbiy va janubi-g'arbiy chekkalari bundan mustasno) Rim imperiyasi tarkibiga kirmagan, bu esa ushbu mintaqaning to'liq miqyosdagi madaniy (jumladan, lingvistik) rimlashuviga to'sqinlik qilgan.

Nemis shaharlarining nomlari rimliklar va nemislar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalarni eslatib turadi: Kyoln (nem. Kyoln, lotincha mustamlaka — aholi punkti), Koblenz (nemischa Koblenz, lotincha confluentes — lit. to'planish, Koblenz . Mozel va Reyn qo'shilishi), Regensburg (nemis Regensburg, lotincha regina castra), Vena (lotincha vindobona dan) va hokazo.

2. O'rta asrlarda german yerlari roman xalqlaridan (ayniqsa, franklardan) mustaqilligini saqlab qoldi, bu esa Angliyaning normanlar tomonidan bosib olinishi bilan ingliz tilidan (shuningdek, german tilidan) farqli ravishda nemis tilining ko'proq haqiqiylikini saqlab qolish imkonini berdi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Турсунов Б.Т. Сложные присоединяемые элементы, вводимые однородными союзами. Илмий тадқиқотлар ахборотномаси. (илмий-назарий услубий журнал). –Самарқанд: Сам ДУ, 2002. №4, -б. 40-43.
- 2.Ашурова Д.У. Стилистика и лингвокультурология. Халқаро илмий- назарий конференция материаллари (Самарқанд 2004 йил 26-27 ноябр).-Самарқанд: СамДЧТИ, 2004. -б. 204-206
- 3.Бушуй А.М., Зияева С. Ажратилган сўз бирикмаси немис тили синтактик сатҳда деривацион ҳодиса сифатида. Хорижий филология: тил, адабиёт, таълим. -Самарқанд: СамДЧТИ, 2004, 3(12). -б. 9-19
- 4.Гжаниянц Э. М., Астапова Г. М. Сравнительно-сопоставительный анализ повтора в парцеллированных структурах английского и русского языков. Сб.: Семантико-стилистические исследования текста и предложения. Л.: Ленингр. гос. пед. ин-т., 1980. С. 31- 38.
- 5.Адмони В. Г. Пути развития грамматического строя в немецком языке. М., 1973. -С. 171
- 6.Nasimova, S. Y. (2024, August). ANTROPONIM SARLAVHALAR. In *Conference on Applied and Practical Sciences* (pp. 149-151). Open Journal Systems.
- Ҳахуаеvна, N. S. . (2024). Public Health Communication Enhancing Knowledge and Empowering Communities. *International Journal of Formal Education*, 3(4), 287–290.
- 7.Bakhodirovna, E. M. (2024). STRUCTURAL AND FUNCTIONAL FEATURES OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE TEXTS OF WORKS OF ART (ENGLISH AND UZBEK AUTHORS). *Eurasian Journal of Academic Research*, 4(2-1), 111-117.
- 8.Aitmuratova, P., Yorova, S., & Esanova, M. (2023). The role of foreign languages in our life. *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences*, 2(4), 161-164.
- 9.Yorova, S., & Hasanova, F. (2024). TIBBIY DISKURSGA XOS BO 'LGAN KASBIY VA KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYA. *Центральноазиатский журнал междисциплинарных исследований и исследований в области управления*, 1(8), 68-71.
- 10.Karimovna, Y. S. (2024). Medical Staff Professional Communication Process. *Gospodarka i Innowacje.*, 44, 227-230.
- 11.Zikiryaevna, S. A. (2022). DISCURSIVE ANALYSIS OF DERIVED METONYMIE. *Journal of Positive School Psychology*, 1588-1592.
- 12.Shodikulova, A. Z. (2021). Methodology For Using Computer Training Programs In English Lessons. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education (TURCOMAT)*, 12(13), 3358-3367.
- 13.Baxtiyarovna, B. D., Xolmurodovna, M. S., Nabiyevna, H. K., Maxammadovna, K. N., & Abdumannopovna, R. X. (2019). Modern methods in learning English. *International scientific review*, (1 (41)), 32-35.
- 14.Xolmurodovna, M. S. (2024). SYNTACTIC ANALYSIS AND THEIR TYPES IN ENGLISH LINGUISTICS. *JOURNAL OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH*, 1(2), 163-166.
- 15.Айтмуратова, П. Г. (2022). Важность обучения латинскому языку в медицинских вузах. *Science and Education*, 3(12), 897-902.

16. Айтмуратова, П. Г. (2024). I-III СКЛОНЕНИЯ ИМЁН СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В ЛАТИНСКОМ ЯЗЫКЕ. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 22(5), 37-42.
17. Mallaevna, N. S., & Khalid, A. (2023, November). Topic chemical terminology of salts. In *International conference on multidisciplinary science* (Vol. 1, No. 5, pp. 226-229).
18. Mallaevna, N. S. (2024). THE SOCIAL AND CULTURAL IMPORTANCE OF THE LATIN LANGUAGE AND ITS PRESENT AND HISTORICAL LANDSCAPE. *Central Asian Journal of Academic Research*, 2(5), 51-55.
19. Alisherovna, A. U. (2023). Discourse in modern linguistics. *Journal of new century innovations*, 26(5), 123-128.
20. Alisherovna, A. U., & Uves, S. (2023, November). CLINICAL TERMINOLOGY: UNDERSTANDING WORD-FORMATION, GREEK ROOTS, SUFFIXES, AND PREFIXES. In *International conference on multidisciplinary science* (Vol. 1, No. 5, pp. 206-209).
21. Mardanovich, M. Z., & Mokhigul, O. (2024). Personality in teaching the module of latin and medical terminology in the medical higher education institution. *Journal of Universal Science Research*, 2(1), 425-435.
22. Mardanovich, M. Z. (2023). Lotin tilining zamonaviy tillarga bevosita va bilvosita ta'siri. *Research Focus International Scientific Journal*, 2(6), 132-136.
23. Фомина, М. А., & Бекназарова, М. К. (2021, January). МЕДИЦИНСКИЕ ТЕКСТЫ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ. In *The 5th International scientific and practical conference "World science: problems, prospects and innovations" (January 27-29, 2021) Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2021. 1300 p.* (p. 1158).
24. Aminovna, Y. D., Ubaydullayevich, F. F., & Tog'aymurodovich, R. J. (2020). The development of speech activity in students. *International Journal on Integrated Education*, 2(4), 95-97.
25. Fayzullaev, F. U. "The Role of Critical Thinking in Learning a Foreign Language." *JournalNX*, vol. 7, no. 1, 2021, pp. 68-70.
26. Файзуллаев Ф. У. Хорижий тилини ўрганишда танқидий фикрлашнинг роли // *Miasto Przyszłości*. – 2024. – Т. 53. – С. 1510-1513.
27. Nasimova, S. Y. (2024, August). ANTROPONIM SARLAVHALAR. In *Conference on Applied and Practical Sciences* (pp. 149-151). *Open Journal Systems*.
28. Kurbanova, Z. O., & Nasimova, S. Y. (2024). Exploring Co-Teaching in Language Classrooms: Benefits, Challenges, and Student Impact. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education*, 2(11), 138-141.